

УДК 748.5

Микола РАДОМСЬКИЙ,

кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри монументального живопису Харківської державної академії дизайну і мистецтва
(Україна, Харків) radomskinikolai@gmail.com

ХУДОЖНІЙ ВІТРАЖ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ХУДОЖНІ, ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНІ І ФУНКЦІОНАЛЬНІ НОВАЦІЇ У ВІТРАЖНОМУ МИСТЕЦТВІ

Автор занотує, що використання вітражу перетворює сучасний простір. Завдяки прозорості скляних стін і перегородок інтер'єр стає більш емоційним і відкритим, ніж звичайний. У статті акцентується на своєрідності скла як мистецького матеріалу. Можливість вітражистів створювати прозорі та яскраві за кольором твори заохочує попит на нові мистецькі ідеї.

Ключові слова: скло, вітраж, простір, творчість, інновація.

Лит. 8.

Mykola RADOMSKIY,

Ph.D. in Art, Senior Teacher of Monumental Painting Department
Kharkiv State Academy of Design and Arts
(Ukraine, Kharkiv) radomskinikolai@gmail.com

ART STAINED GLASS AT THE PRESENT STAGE: ART, TECHNICAL AND TECHNOLOGICAL INNOVATIONS AND FUNCTIONAL ART IN STAINED GLASS

The author notes that the stained glass use transforms modern space. Due to the transparent glass walls partitions interior becomes more open and emotional than usually. The glass uniqueness as a material for creativity is emphasized in the article. The stained glass window artists opportunities to create transparent and bright color product determines the demand for new creative ideas.

Key words: glass, stained glass, space, creativity, innovation.

Ref. 8.

Николай РАДОМСКИЙ,

кандидат искусствоведения, старший преподаватель кафедры монументальной живописи Харьковской государственной академии дизайна и искусств
(Украина, Харьков) radomskinikolai@gmail.com

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ВИТРАЖИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ: ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ, ТЕХНИКО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ И ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ НОВАЦИИ В ВИТРАЖНОМ ИСКУССТВЕ

Автор отмечает, что использование витража преобразует современное пространство. Благодаря прозрачности стеклянных стен и перегородок интерьер становится более открытым и эмоциональным, чем обычный. В статье акцентируется на своеобразии стекла как материала для творчества. Возможности витражистов создавать прозрачные и яркие по цвету произведения определяет спрос на новые творческие идеи.

© Радомський М. Художній вітраж на сучасному етапі: художні, техніко-технологічні й функціональні новації у вітражному мистецтві

Постановка проблеми. Скло – модний, цікавий і благородний матеріал сучасності і майбутнього, що вже зараз став незамінним для людей, які прагнуть жити в чистому екологічному середовищі. Сучасне скло асоціюється з поезією, музикою, живописом. Прозорі речі перетворюють простір на особливий культурний світ, в якому гра світлотіні є досконалою. Завдяки прозорості скляних стін і перегородок інтер'єр стає більш емоційним і відкритим, ніж звичайний. Крім того, прозорість скляних вітражних творів дозволяє використовувати навколишнє середовище як частину дизайну інтер'єрів. Завдяки своїй прозорості вітражне скло дозволяє людині спілкуватися із зовнішнім світом й одночасно дає можливість на деякий час ізолюватися від нього за напівпрозорими творами митців вітража.

Загальновідомо, що декоративні, пластичні й візуальні мистецтва на сучасному етапі спрямовані на вживання тією чи іншою мірою як виправданих часом мистецьких традицій, так і актуальних для сьогодення новаційних творчих принципів. Сучасні творці як ніколи раніше націлені на вираження особливого, притаманного лише їм хисту, творчої напруги й енергії думки, талану й генію. За слушною думкою В. Татаркевича, сучасна людина є творчою особистістю тоді, «коли не обмежується констатацією, повторенням, наслідуванням, коли дає щось від себе, із себе» [6, 245].

Важливу роль у творчому процесі сучасного художника відіграють відповідні до його розуму енергії, що породжує новий / сучасний спосіб бачення, техніко-технологічні аспекти. «На сьогодні є сучасним той вітраж, у якому ми бачимо сучасне мислення сучасної людини», – це визначення відомого литовського вітражиста К. Моркунаса і зараз звучить актуально. «...Адже вітраж – це не холодні площини скла. Це згусток енергії, що пульсує в такт із серцем художника. Це душа й думка художника» [5, 8].

Аналіз досліджень. Велика кількість створених сьогодні вітражів, розмаїтість авторських склоробних технік і прийомів, співіснування масової продукції звісних торгових брендів і творінь окремих митців вітражу дає великий обсяг різноманітної інформації, цікавої широким колам мистецької спільноти. Сучасні дослідники художнього скла, зокрема вітражу (І. Гах, О. Голубець О. Загаєцька, Є. Іванов, І. Кащей, Л. Казакова, Є. Котляр, Н. Мархайчук, О. Остапенко, О. Пронін, М. Радомський, М. Розенфельд Г. Тищенко), описують появу нових вітражних технік, займаються аналізом мистецької спадщини вітражистів минулого. Тема новаційного підходу до вирішення мистецьких завдань в аспекті генези безпосередньо вітражного мистецтва обговорюється у статтях теоретиків мистецтвознавства і дизайну та художників – вітражистів (О. Пронина, Г. Тищенко, Е. Котляра, І. Гах, В. Даниленка, А. Півненко, Л. Соколюк, О. Сом-Сердюкова, М. Радомського).

Мета статті – показати, що будучи щохвилини залученим до процесу творчості, митець творить і руйнує, змінює / замінює або художньо «зміцнює» середовище, навколишній світ і власне відчуття цього світу.

Виклад основного матеріалу. Художньому вітражу притаманна більшість особливостей живописного твору. Оцінення художньої якості вітражних живописних композицій не в останню чергу відбувається за такими типовими для живопису «показниками», як колорит, градації тону, розмір локальних площин кольорів тощо; наявність контрастних і нюансних живописних елементів у вітражній композиції дозволяє ускладнити ритм і, в разі потреби, посилити задум автора; акцентування або додаткове промальовування окремих фрагментів і деталей композиції вітража за допомогою графіки та ліній дозволяють авторові привернути увагу глядача до головних частин вітражної композиції або

вагомих її елементів тощо. Специфіка вітражного живопису визначається саме матеріалом. «У цьому більше блискучому, ніж прозорому матеріалі, що утворює світлові відбиття своєю зернистою й хвилеподібною поверхнею, й полягає зачарування і мальовничість...», – писав у 1908 році Е. Тоде [3, 10]. Роблячи вітраж, художники-вітражисти віддавна усвідомлювали, що вони не працюють як живописці у традиційному розумінні. Зазвичай вони брали до уваги, що на кінцевий результат в першу чергу впливає, наскільки точно, образно і яскраво вони розкрили тему та сюжет задуманого творіння. Відтак, сценарії сюжету, образне рішення, ритмічний лад, колірне вирішення (тобто ті складові, які входять до понятійного апарату живопису) під час створення вітража є надзвичайно важливими, але, як влучно вказує В. Толстой, «просторова організація всіх цих елементів, і саме у визначених архітектурних умовах, вимагає від автора вітража пильної уваги, змушуючи вибудовувати гармонію усіх вищевказаних елементів» [8, 244–245].

Основна творча «концепція» вітража полягає у тому, щоб зібрати й поєднати відповідно до задуму автора в єдине ціле колір, лінію, пластику малюнка й об'ємів, силуети основних композиційних плям. Недарма у мистецтві вітража декоративно-художню форму кожного твору можна описувати з погляду певної взаємодії всіх її елементів як між собою, так і з простором – як цілісну об'ємно-просторову структуру, в одному разі просту й лаконічну, а в іншому – досить складну. Крім того, кожен вітраж – це твір мистецтва, створений у рамках свого часу [4, 71].

Вітражне мистецтво на поч. ХХІ ст. як у світі, так і в Україні розвивається в різних напрямках. Увага художників і архітекторів до класичної спадщини вітражного мистецтва сприяла розширенню художніх можливостей, які не в останню чергу залежали від нових техніко-технологічних рішень. Протягом ХХ ст. традиційна техніка плаского вітража (монтування литого гутного скла у свинцевий профіль) удосконалювалася; застосовувалися новітні матеріали, які підмінювали старі; використовувалися принципово нові технології, які дозволили не лише значно розширити функціональне призначення вітража, але й змінити його видову специфіку. У 2000-х український і, як зазначають фахівці, харківський вітраж виходить на новий техніко-технологічний та функціональний рівень. Художники-вітражисти на високому рівні володіють відомими технологіями вітража й опановують нові. Як художники монументально-декоративного мистецтва вони беруть участь в державних і приватних архітектурних проєктах, знаходячи художні рішення, які значно збагачують дизайнерські пошуки.

Поруч із традиційним монументальним вітражем харківські вітражисти створюють вітражні об'єкти, які з повною підставою можуть вважатися об'єктами сучасного мистецького процесу. Зокрема, це твори О. Полякова, М. Радомського, С. Фомічева та І. Фомічева, студентів ХХІІІ. Сучасний вітраж у Харкові розвивається одночасно в мистецькому і дизайнерському середовищах. Він, з одного боку, здатен додержувати класичну лінію (монументальний вітраж), а з іншого – бути сучасним, відповідаючи сьогочасним естетичним і мистецьким тенденціям (вітражні арт-об'єкти). Вітраж поступово втрачає монументальність, набуваючи рис «станковості».

Сучасними вітражними творами є, на наш погляд, художньо-декоративні вітражі, які характеризуються меншими, ніж монументальні, розмірами і є не менш привабливими за художніми якостями. Сьогодні традиційну техніку вітража – мозаїчний набір з фігурних шматочків скла – використовують у багатьох декоративних вітражах прикладного призначення: для обрамлення й прикрашання меблів, дзеркал, ювелірних виробів тощо. У результаті вдосконалення способу з'єднання фактурних кольорових склів між собою вітражна техніка дозволяє застосовувати кольорове художнє скло для об'ємних предметів – ламп і світильників, невеликих скульптур найвигадливіших форм. При цьому май-

стри-вітражисти моделюють рельєфну поверхню своїх творів, використовуючи не тільки пласкі скляні пластини, але й об'ємні елементи, прозорі краплі у вигляді полірованих кабошонів, які нагадують коштовні камені; кольорові й прозорі елементи із правильно гранованих або грубо сколених шматків скла, малу пластику зі скла для додаткового декорування фрагментів скляних композицій.

Гарним прикладом декоративного інтер'єрного вітража є робота М. Радомського «Натюрморт із виноградом». Це один із серії виконаних у 2010 р. вітражів для закритого підземного інтер'єру без джерел природного світла (приміщення освітлюється лише штучним світлом). «Натюрморт із виноградом» своєрідний за технікою свого виконання. Через те, що до приміщення жодним чином не проникало природне сонячне проміння, автор вперше у власній творчій практиці застосував як скло-основу дзеркало. Такий технічний прийом дозволив домогтися декількох декоративно-художніх ефектів. По-перше, дзеркало багаторазово підсилило шляхом складних відбиттів променів теплого світла декоративний характер оброблення використаних автором склів. По-друге, тіні від об'ємних елементів і деталей вітража, віддзеркалюючись, переломлюючись, відбиваючись багаторазово в дзеркалі, створили додаткову тональну палітру, місцями значно підсиливши вітражі світлотіньовими контрастами.

Ще однією важливою особливістю цього об'єкту стала його насиченість світлом. Здатність дзеркала, розміщеного у найнижчому шарі «Натюрморту з виноградом», майже повністю віддзеркалювати світло, яке потрапляє на його поверхню, дозволила підсилити яскраве світло, що проникало крізь кольорові скла. «Натюрморт із виноградом» виконаний як багат шаровий вітраж, тому безбарвне штучне світло, проходячи крізь шари кольорового скла різної товщини, здобувало спектральні характеристики природних кольорів. Дзеркало основи відбивало, таким чином, уже забарвлене світло, схоже на природне сонячне саяво. Тепла зеленувато-жовта гама використаних у вітражі склів створює у приміщенні ніжний колорит неспекотного літа. Незважаючи на значну товщину застосованих автором склів, твір здається ажурним. Спеціально виготовлені для декоративних драпірувань скла надають композиції жвавості й вишуканості.

Вітражний об'єкт «Натюрморт з виноградом» динамічний. Завдяки сполученню об'ємів, високим рельєфам і відбиттю джерела світла в дзеркалі основи вітража створюється ефект тривимірності. Віддзеркалюваний у дзеркалі світильник як джерело світла змінює своє розташування під час руху глядача кімнатою. Це надає композиції натуральності й вносить ілюзію ефекту додаткового простору за шаром вітража. За предметами натюрморту утворюється мерехтливе тло, яке змінюється, переливаючись, коли глядач рухається вздовж кімнати.

Умовно-декоративний характер таких своєрідних вітражів вимагає особливої уваги їхніх авторів до технології й пошуку все нових різновидів скла й сполучних елементів для нього. Знайомлячись з вітражами декоративного напрямку, відчуваємо, що оточені особливим світлом мистецтва, в якому немає місця тривіальній життєвій прозі. Міркуючи про декоративний напрям у вітражі, художниця Д. Хоффман писала: «...ми хочемо зрозуміти, що таке “сучасний” вітраж, а вірніше було б поставити собі запитання – що таке вітраж взагалі. Тому що дуже часто через незнання його специфіки ми не використовуємо всіх його можливостей. Ми вважаємо: “Вилискує. Блищить. Привертає погляд. І досить!”. І починаємо видавати кілометри порожньої, погано організованої “декоративності”, забуваючи, що маємо справу з особливим інструментом, потужним і серйозним» [2, 10]. «У цього інструмента особливий голос, своя мова і свої правила», – стверджує художниця. Для неї вітраж – «це насамперед архітектура. Вступаючи в неї, художник бере на себе всі зобов'язання, з нею пов'язані: зважання на тектонічні закономірності, знання умов функ-

ціонування, нарешті, пошук відповідності психології людини. Усі ці моменти надзвичайно важливі й цікаві для роботи. Вони не затискають художника, як нерідко здається, але змушують його думати і шукати. Вітраж – це завжди світло. Я беру “шматок” світла певної форми, заданої архітектурою, і починаю ним маніпулювати – “рубати” чорною лінією у певному ритмі, з певною тенденцією, перетворюючи його на образ, яким я хочу щось сказати. Гра зі світлом – це робота з ритмом, що діє на підсвідомість набагато сильніше, ніж ми вважаємо. І тому будь-які дії художника впливають на психологію людини» [2, 10].

Висновки. Простір, оновлені образи якого завдяки використанню вітражного скла стають кольоровими, динамічно-неповторними, змінюючись, заохочує попит на нові мистецькі ідеї. Сучасний вітраж, наявний у численних і різноманітних за призначенням приміщеннях, усе частіше відокремлюється від декоративно-художнього оздоблення простору й стає самоцінним твором (або його частиною), здатним висловлювати естетичні й філософські концепції. Концептуальність сучасних вітражних творів є, на наш погляд, їхньою характерною інноваційною ознакою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Блоха Ю. Уик энд у палаці / Ю. Блоха // *Domus design*. – 2003. – січень-лютий. – С. 81–93.
2. Давыдова Н. Витраж-84 / Н. Давыдова / Материалы международного симпозиума по стеклу. Раздел «Художник и среда». – Вильнюс, 1984. – июнь. – ДИССР № 12. – 1984. – С. 8–12.
3. Княжицкая Т. Петербургские витражи/буклет: экспозиция в Комендантском доме Петропавловской крепости; концепция Макогонова М. Л. / Т. Княжицкая // [авт. текста Т. Княжицкая; ред. Л. Коннонова]. – СПб. : Белл, 2004. – 20 с.
4. Минухин Е. Витражи. / Е. Минухин. – Рига : Латвийское гос. изд., 1959. – 153 с.
5. Моркунас К. Главное условие – современность мышления художника / К. Моркунас // ДИ СССР. – 1984. – № 12. – С. 8.
6. Татаркевич В. Історія шести понять : Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичні Переживання./ В. Татаркевич. – К. : Юніверс, 2001. – С. 245.
7. Тесленко И. Сквозь стекла яркие увиденные судьбы / И. Тесленко // *Anima Rerum : Душа вещей*. – Х.-К. : Раритеты Украины, 2007. – Вып. 3-4. – С. 42–45.
8. Толстой Вл. «Исторические судьбы монументального искусства» / Вл. Толстой // *Советское монументальное искусство* / [ред. кол. В. Васильцов, Н. Воронов]. – М. : Советский художник, 1984. – Вып. 5. – 277 с.

REFERENCES

1. Bloha Ju. Uyk end u palaci / Ju. Bloha // *Domus design*. – 2003. – sichen'-ljutyj. – S. 81–93.
2. Davydova N. Vytrazh-84 / N. Davydova / *Materyaly mezhdunarodnogo sympozyuma po steklu. Razdel «Hudozhnyk y sereda»*. – Vyl'njus, 1984. – Ijun'. – DYSSR № 12. – 1984. – S. 8–12.
3. Knjazhыckaja T. Peterburgskye vytrazhy/buklet: ekspozycыja v Komendantskom dome Petropavlovskoj krepосты; koncepcыja Makogonova M. L. / T. Knjazhыckaja // [avt. teksta T. Knjazhыckaja; red. L. Konnonova]. – SPb. : Bell, 2004. – 20 s.
4. Mynuhyn E. Vytrazhy. / E. Mynuhyn. – Ryga : Latvyjskoe gos. yzd., 1959. – 153 s.
5. Morkunas K. Glavnoe uslovye – sovremennost' myshlenyja hudozhnyka / K. Morkunas // *DY SSSR*. – 1984. – № 12. – S. 8.
6. Tatarkevych V. Istorija shesty ponjat' : Mystectvo. Prekrasne. Forma. Tvorchist'. Vidtvornыctvo. Estetychni Perezhyvannja./ V. Tatarkevych. – K. : Junivers, 2001. – S. 245.
7. Teslenko Y. Skvoz' stekla jarkye uvydennye sud'by / Y. Teslenko // *Anima Rerum : Dusha veshhej*. – H.-K. : Rarytety Ukrajny, 2007. – Vyp. 3-4. – С. 42–45.
8. Tolstoj Vl. «Ystorycheskye sud'by monumental'nogo yskusstva» / Vl. Tolstoj // *Sovetskoe monumental'noe yskusstvo* / [red. kol. V. Vasyl'cov, N. Voronov]. – M. : Sovetskyj hudozhnyk, 1984. – Vyp. 5. – 277 s.

Статтю подано до редакції 15.02.2015 р.